

Κρίση αξιών ή οι αξίες της κρίσης:

Σταθερότητα και αλλαγή των
προσωπικών και πολιτικών αξιών
στην Ελλάδα της ύφεσης

Βασίλης Παυλόπουλος

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Προφορική ανακοίνωση στη Διημερίδα Κοινωνικής Ψυχολογίας «Οι διαπροσωπικές και διομαδικές σχέσεις στην Ελλάδα του σήμερα: Προσεγγίσεις της σύγχρονης κοινωνικο-ψυχολογικής έρευνας», 9-10 Απριλίου 2014, Κομοτηνή

Περίληψη

Οι αξίες αναφέρονται σε γενικούς σκοπούς που οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ως σημαντικές καθοδηγητικές αρχές στη ζωή τους (Schwartz, 1992). Υπό αυτό το πρίσμα, έχουν αποτελέσει σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της συμπεριφοράς, τόσο σε ατομικό-ψυχολογικό, όσο και σε κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο. Η διασύνδεση των αξιών με την ιδεολογία (Jost, Nosek, & Gosling, 2008) τις καθιστά ελκυστικό ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των μεταβολών που έχουν πιθανώς επέλθει στα συστήματα πεποιθήσεων των Ελλήνων μετά από μερικά χρόνια σοβαρής οικονομικής ύφεσης και συνακόλουθων κοινωνικο-οικονομικών ανακατατάξεων. Παρουσιάζονται εμπειρικά δεδομένα που συλλέχθηκαν σε δύο χρονικά σημεία: την εποχή έναρξης της οικονομικής ύφεσης (2009-10) και πιο πρόσφατα (2013-14), εγχειριματοποιώντας τρόπον τινά την κρίση ως ένα «φυσικό πείραμα» μεταξύ ατόμων. Με βάση το θεωρητικό μοντέλο για τις αξίες και το εργαλείο μέτρησης του Schwartz και των συνεργατών του (2012), γίνεται διαχρονική σύγκριση του βαθμού συμφωνίας με δέκα βασικές και επτά πολιτικές αξίες, καθώς και με δύο γενικές αρχές νοηματοδότησης του κόσμου (θρησκευτικότητα, πεποιθήσεις περί δικαιοσύνης). Επιπλέον, διερευνάται το μοτίβο των συσχετίσεων των αξιών με όψεις της πολιτικής συμπεριφοράς, όπως ο ιδεολογικός προσανατολισμός και η πολιτική συμμετοχή. Σε περιόδους έντονης ανασφάλειας αναμένεται στροφή προς συντηρητικές αξίες. Επιπλέον, οι αξίες του ανοίγματος στην αλλαγή και της αυθυπέμβασης είναι πιθανόν να προβλέπουν μεγαλύτερη πολιτική συμμετοχή σε δράσεις συναφείς με τη διεκδίκηση και τη διαμαρτυρία. Τα ευρήματα θα συζητηθούν σε συνάρτηση με κοινωνοψυχολογικές θεωρίες για τη διασύνδεση της ιδεολογίας με την ανάγκη διαχείρισης της απειλής και της αβεβαιότητας (Jost, Federico, & Napier, 2009).

Πολιτική συμπεριφορά: μονοδιάστατο δίπολο ή πολλαπλές διαστάσεις;

- Η πολιτική ιδεολογία μελετάται συχνά μέσα από το δίπολο: δεξιά–αριστερά ή συντηρητική–φιλελεύθερη/προοδευτική τοποθέτηση (π.χ. Piurko, & Schwartz, & Davidov, 2011).
- Τα πολυδιάστατα μοντέλα της ιδεολογίας αντιπροτείνουν ότι ο συντηρητισμός και ο φιλελευθερισμός συνιστούν μη αμοιβαία αποκλειόμενες διαστάσεις (Kerlinger, 1984)· διακρίνουν την κοινωνική από την οικονομική διάσταση της πολιτικής ιδεολογίας (Duckitt, Wagner, du Plessis, & Birum, 2002)· είτε μελετούν την ιδεολογική ακαμψία και τον πολιτικό προσανατολισμό ως δύο ορθογώνιες έννοιες (Greenberg & Jonas, 2003).
- Σε τι συνίσταται τελικά και πόσο χρήσιμη είναι η διάκριση “δεξιά–αριστερά”;

Δομή και περιεχόμενο της πολιτικής ιδεολογίας

- Σε μετα-ανάλυση 88 δειγμάτων από 12 χώρες, οι Jost, Glaser, Kruglanski, & Sulloway (2003) συμπέραναν ότι ο πυρήνας της συντηρητικής πολιτικής ιδεολογίας οργανώνεται γύρω από δύο διαστάσεις, οι οποίες αποτυπώνονται στο δημόσιο διάλογο ως κοινωνικές αναπαραστάσεις:
 - ▣ αντίσταση (vs. άνοιγμα) στην αλλαγή
 - ▣ αποδοχή (vs. απόρριψη) των κοινωνικών ανισοτήτων
- Η παραπάνω δομή κινητοποιείται από γνωστικές, υπαρξιακές και σχεσιακές ανάγκες αναφορικά με τη διαχείριση της απειλής και της αβεβαιότητας, ενώ αναμένεται να έχει επιπτώσεις στην ατομική πολιτική συμπεριφορά και στις διομαδικές σχέσεις (Jost, Federico, & Napier, 2009) .

Υποκείμενη δομή, υπερκείμενη δομή και επιπτώσεις της πολιτικής ιδεολογίας

Πηγή Jost, Federico, & Napier, 2009 (προσαρμοσμένο)

Top-down προσέγγιση (πολιτικές επιστήμες)

Υποκείμενη δομή (κίνητρα)

- Επιστημολογικά (ανάγκη για βεβαιότητα)
- Υπαρξιακά (ανάγκη για ασφάλεια)
- Σχεσιακά (ανάγκη για αλληλεγγύη)

Υπερκείμενη δομή (αναπαραστάσεις)

Αντίσταση vs. άνοιγμα στην αλλαγή

Αποδοχή vs. απόρριψη των ανισοτήτων

Επιπτώσεις της πολιτικής ιδεολογίας

- Αξιολόγηση υποψηφίων
- Διομαδικές στάσεις
- Δικαιολόγηση συστήματος
-

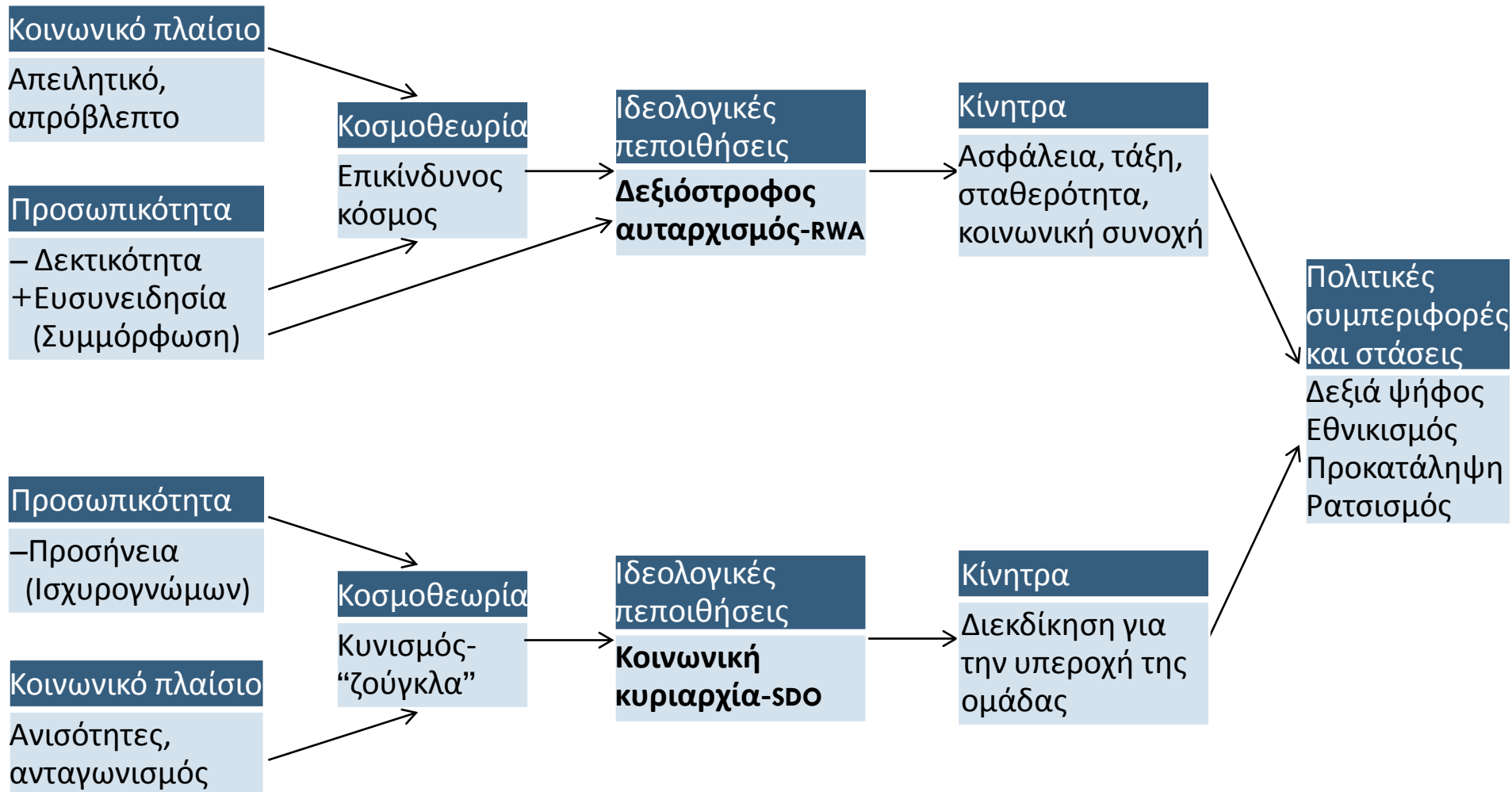
Bottom-up προσέγγιση (Ψυχολογία)

Δομή και περιεχόμενο της πολιτικής ιδεολογίας

- Το μοντέλο διπλής επεξεργασίας των Duckitt και Sibley (2010) συνοψίζει τους προσδιοριστικούς παράγοντες και τα κίνητρα που απορρέουν από δύο σχετικά ανεξάρτητες μεταξύ τους διαστάσεις των ιδεολογικών πεποιθήσεων:
 - ▣ Δεξιόστροφος αυταρχισμός (RWA· Altemeyer, 1981)
 - ▣ Προσανατολισμός κοινωνικής κυριαρχίας (SDO· Pratto, Sidanius, Stallworth, & Malle, 1994)
- Τα δύο αυτά οργανωτικά σχήματα της πολιτικής συμπεριφοράς αναμένεται να είναι διαχρονικά σταθερά καθώς διαμορφώνονται υπό το πρίσμα της ατομικής κοσμοθεωρίας, στην πορεία της κοινωνικοποίησης. Ωστόσο, είναι δυνατό να μεταβληθούν σε περιόδους βαθιών και διαρκών κοινωνικών αλλαγών.
 - ▣ Κρίση;

Διαδικό μοντέλο για τους προσδιοριστικούς παράγοντες και τις επιπτώσεις των ιδεολογικών πεποιθήσεων στην πολιτική συμπεριφορά

Πηγή Duckitt & Sibley, 2010 (προσαρμοσμένο)

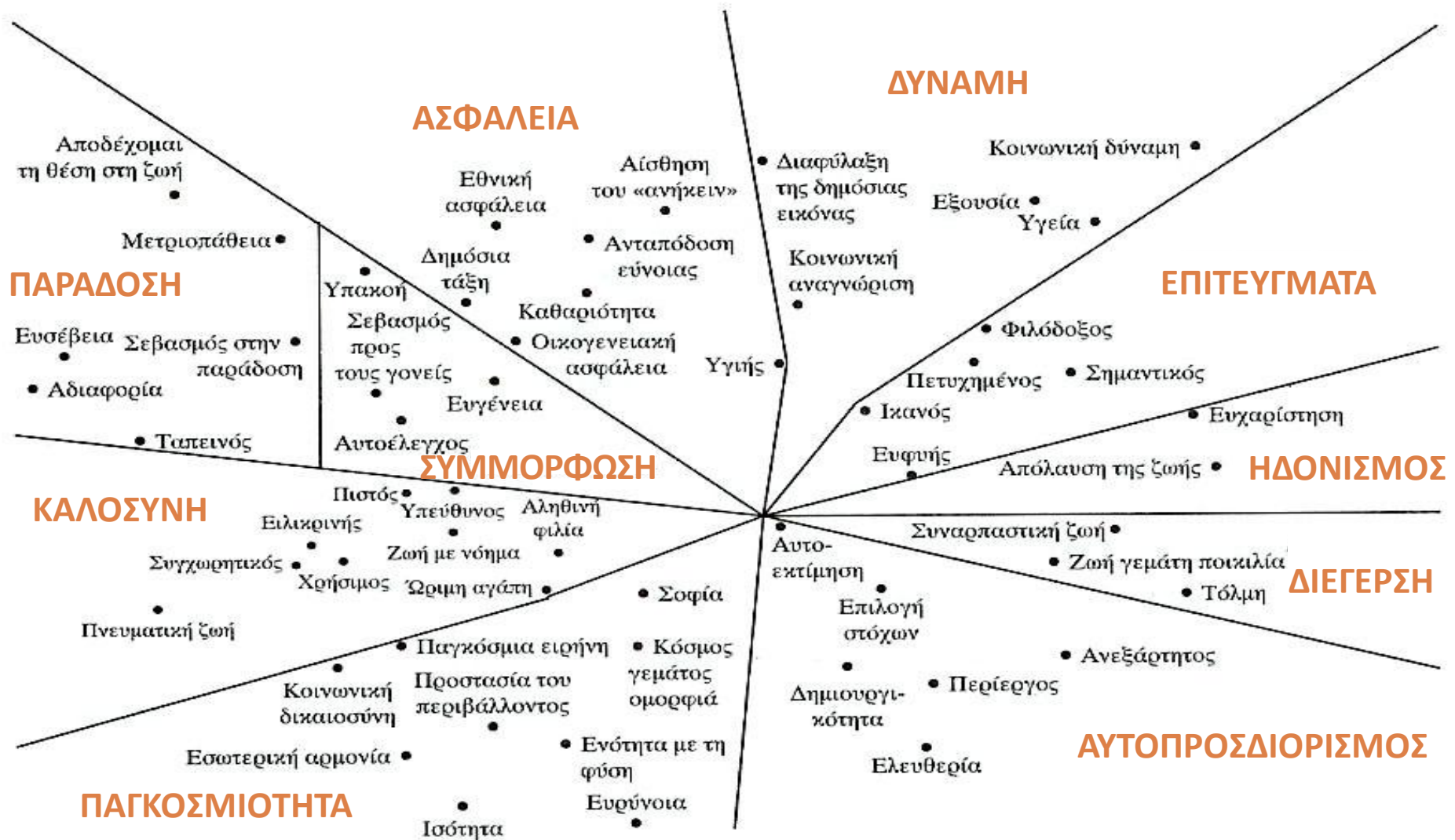
Πολιτική συμπεριφορά: παλαιοί και νέοι προσδιοριστικοί παράγοντες

- Η παραδοσιακή τάση συσχέτισης κοινωνικοδημογραφικών παραγόντων (π.χ. εισόδημα, εκπαίδευση) με την πολιτική συμπεριφορά έχει αρχίσει να κλονίζεται (π.χ. Jansen, Evans, & de Graaf, 2013).
- Παράλληλα, καταγράφεται μια τάση “εξατομίκευσης” της πολιτικής στις σύγχρονες Δυτικές δημοκρατίες (Caprara & Zimbardo, 2004).
- Υπό αυτό το πρίσμα, έχει επισημανθεί ο ρόλος των αξιών ως οργανωτικού πλαισίου για την κατανόηση των πολιτικών στάσεων (Feldman, 2003), της πολιτικής αυτοτοποθέτησης (Schwartz, Caprara, & Vecchione, 2010) και της πολιτικής συμμετοχής (Vecchione et al., 2014).

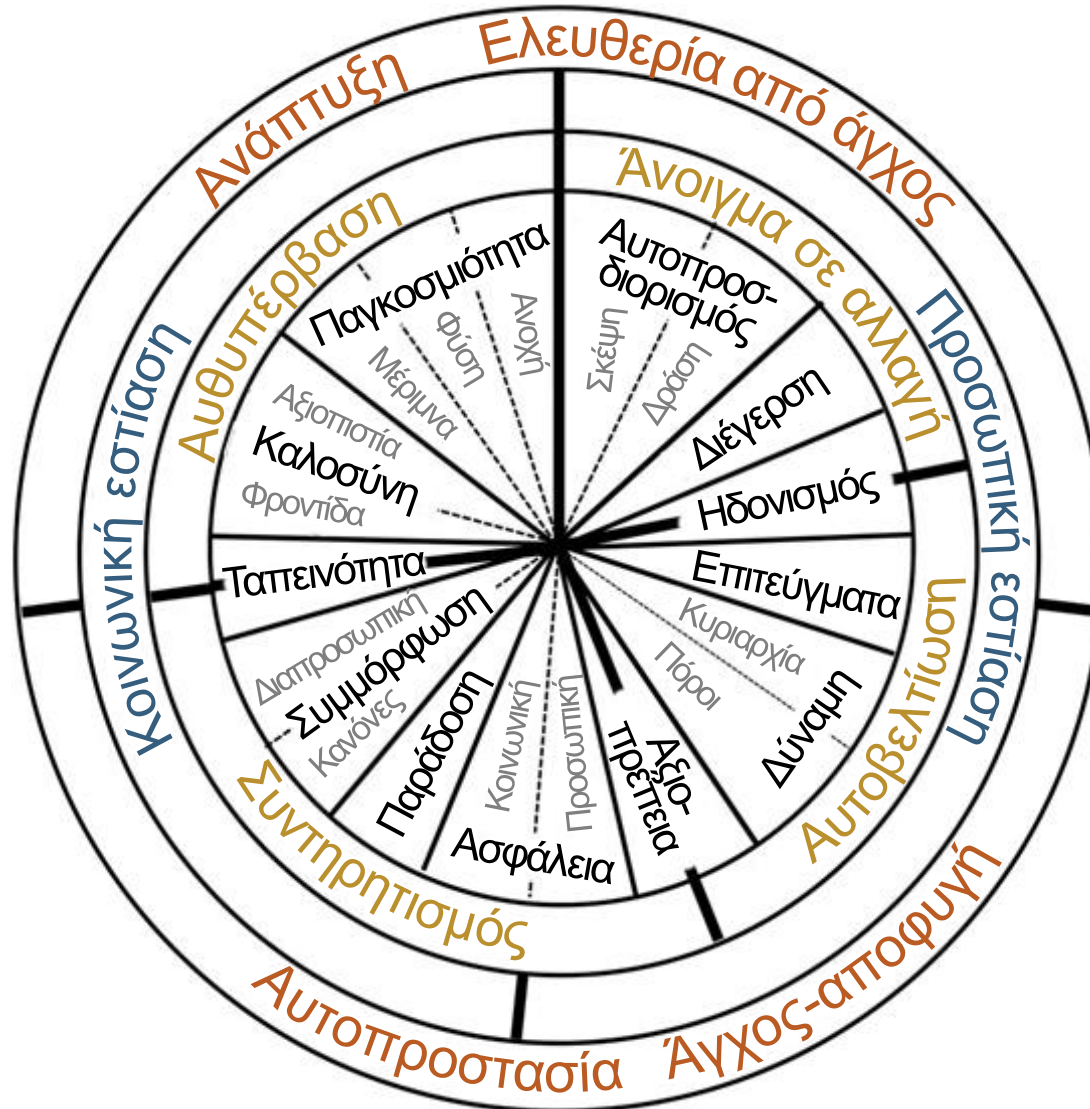
Προσωπικές αξίες

- Οι προσωπικές αξίες αναφέρονται σε γενικούς σκοπούς που οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ως σημαντικές καθοδηγητικές αρχές στη ζωή τους (Schwartz, 1992).
- Οι αξίες μοιάζουν με τα γνωρίσματα της προσωπικότητας όσον αφορά τη διαχρονική και διαπεριστασιακή σταθερότητα, αλλά αφορούν σε σκοπούς (όχι σε προδιαθέσεις), αρθρώνονται σε ιεραρχία προτεραιοτήτων (όχι σε οριζόντια περιγραφικό επίπεδο) και έχουν ισχυρή αξιολογική φόρτιση (βλ. Caprara, Schwartz, Capanna, Vecchione, & Barbaranelli, 2006).
- Οι αξίες παρέχουν το υπόβαθρο για την ιδεολογία: ένα συνεκτικό σύστημα στάσεων, αξιών και πεποιθήσεων με ερμηνευτικό και καθοδηγητικό χαρακτήρα (Jost et al., 2008).

Η θεωρία των βασικών προσωπικών αξιών (Schwartz, 1992)

Η θεωρία των βασικών προσωπικών αξιών (Schwartz et al., 2012)

Αξίες και πολιτική συμπεριφορά στην Ελλάδα της κρίσης: Ένα σημείο αφετηρίας

- Σε έρευνα σχετικά με τις προσωπικές αξίες και την πολιτική συμπεριφορά στις αρχές της οικονομικής κρίσης (2009-10) βρέθηκαν τα εξής (Παυλόπουλος, 2013α,β):
 - Οι διαφορές δεξιάς–αριστερής αυτοτοποθέτησης ανάγονται στο αξιακό τους υπόβαθρο (συντηρητισμός, αυτοβελτίωση vs. αυθυπέμβαση) και οργανώνονται γύρω από τις δύο διαστάσεις: διατήρηση του status και δικαιολόγηση των ανισοτήτων.
 - Η αριστερή αυτοτοποθέτηση συνδέθηκε με την πολιτική συμμετοχή διεκδίκησης/διαμαρτυρίας.
 - Γενικά, εντοπίστηκαν ισχυρότερες συσχετίσεις της πολιτικής συμπεριφοράς με τις αξίες, παρά με μεταβλητές κοινωνικο-δημογραφικού χαρακτήρα.

Αξίες και πολιτική συμπεριφορά στην Ελλάδα της κρίσης: Ερευνητικές υποθέσεις

- Η βαθιά και παρατεταμένη κρίση που διέρχεται η ελληνική κοινωνία ενδέχεται να αποτυπώνεται στο αξιακό σύστημα των ατόμων και, μέσω αυτού, στην πολιτική τους συμπεριφορά. Ειδικότερα, η πρόσληψη της κρίσης ως αβεβαιότητας και απειλής (Duckitt & Sibley, 2010. Jost et al., 2003) αναμένεται να συνδέεται με:
 - υποχώρηση των αξιών αναφορικά με την ελευθερία από το άγχος, όπως η αυθυπέμβαση και το άνοιγμα στην αλλαγή,
 - έμφαση σε αξίες για τη διαχείριση της αβεβαιότητας και της υποτίμησης του προσλαμβανόμενου κοινωνικού status, όπως η παράδοση και η ασφάλεια,
 - στροφή προς πιο συντηρητικές πολιτικές επιλογές.

Αξίες και πολιτική συμπεριφορά στην Ελλάδα της κρίσης: Ερευνητικές υποθέσεις

- Από το άλλο μέρος, το *μοτίβο των συσχετίσεων* ανάμεσα στις αξίες και την πολιτική συμπεριφορά αναμένεται να παραμένει σχετικά σταθερό, καθώς αποτυπώνει τη νοηματοδότηση των αξιών και όχι τη συμφωνία με αυτές.
- Η επανάληψη της έρευνας (2013-14) είναι μια ευκαιρία για έλεγχο της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των ευρημάτων της αρχικής μελέτης (2009-10).
- Επιπλέον, θα ελεγχθεί αν οι πολιτικές αξίες διαμεσολαβούν τη σχέση ανάμεσα στις προσωπικές αξίες και την πολιτική συμπεριφορά, εξειδικεύοντας έτσι το περιεχόμενό τους στο ανάλογο επίπεδο αφαίρεσης (Schwartz et al., 2013).

Μέθοδος

- Συμμετέχοντες
- Μετρήσεις

Συμμετέχοντες ($N_{2009-10}=343, N_{2013-14}=304$)

- Φύλο
 - 2009-10 άνδρες 168, γυναίκες 175
 - 2013-14 άνδρες 149, γυναίκες 155
- Ηλικία
 - 2009-10 24-62 ετών, $M=40.5$ έτη, $SD=10.8$ έτη
 - 2013-14 21-65 ετών, $M=39.1$ έτη, $SD=11.6$ έτη
- Επίπεδο εκπαίδευσης (1=δημοτικό έως 8=διδακτορικό)
 - 2009-10 $M=4.90, SD=1.73$
 - 2013-14 $M=4.90, SD=1.63$
- Τόπος διαμονής
 - 2009-10 μεγάλη πόλη 66%, μικρή πόλη 23%, χωριό 11%
 - 2013-14 μεγάλη πόλη 69%, μικρή πόλη 20%, χωριό 11%

Συμμετέχοντες ($N_{2009-10}=343$, $N_{2013-14}=304$)

- Εργασιακή κατάσταση
2009-10 εργαζόμενοι 82%, ανενεργοί 12%, άνεργοι 6%
2013-14 εργαζόμενοι 67%, ανενεργοί 18%, άνεργοι 15%
- Μέσο μηνιαίο εισόδημα (1=άνω του μ.ό. έως 7=κάτω του μ.ό.)
2009-10 $M=3.38$, $SD=1.68$
2013-14 $M=4.12$, $SD=1.84$
- Οι συμμετέχοντες στα δύο χρονικά σημεία διεξαγωγής της έρευνας διέφεραν στατιστικώς σημαντικά όσον αφορά τις συναφείς με την οικονομική κρίση ιδιότητες (εργασιακή κατάσταση και εισόδημα), αλλά όχι ως προς άλλα βασικά δημογραφικά στοιχεία (φύλο, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, τόπος διαμονής).

Μετρήσεις: Προσωπικές αξίες

Portrait Values Questionnaire (Schwartz et al., 2001)

- Ασφάλεια (5 items, $\alpha=.71$, “...να ζει σε ασφαλές περιβάλλον”)
- Παράδοση (4 items, $\alpha=.67$, “...να τηρεί τα έθιμα που έχει μάθει”)
- Συμμόρφωση (4 items, $\alpha=.67$, “...να συμπεριφέρεται πάντα σωστά”)
- Καλοσύνη (3 items, $\alpha=.68$, “...να βοηθά τους ανθρώπους”)
- Παγκοσμιότητα (6 items, $\alpha=.78$, “...να έχουν όλοι ίσες ευκαιρίες”)
- Αυτοπροσδιορισμός (4 items, $\alpha=.61$, “...να είναι ανεξάρτητος”)
- Διέγερση (3 items, $\alpha=.72$, “...να ρισκάρει”)
- Ηδονισμός (3 items, $\alpha=.73$, “...να απολαμβάνει τη ζωή”)
- Επιτεύγματα (4 items, $\alpha=.81$, “...να τον θαυμάζουν για ό,τι κάνει”)
- Δύναμη (3 items, $\alpha=.72$, “...να είναι ο ηγέτης”)

Μετρήσεις: Πολιτικές αξίες

Core Political Values (Schwartz et al., 2010)

- Παραδοσιακή ηθική (4 items, $\alpha=.79$, “οι μοντέρνοι ανεκτικοί τρόποι ζωής συμβάλλουν στην κατάρρευση της κοινωνίας μας”)
- Νόμος και τάξη (3 items, $\alpha=.68$, “η αστυνομία πρέπει να έχει περισσότερες εξουσίες για να προστατέψει τους πολίτες”)
- Τυφλός πατριωτισμός (4 items, $\alpha=.61$, “είναι αντιπατριωτικό να επικρίνει κανείς τη χώρα του”)
- Μιλιταρισμός (4 items, $\alpha=.64$, “η διεξαγωγή πολέμου είναι μερικές φορές η μόνη λύση στα διεθνή προβλήματα”)
- Κρατικός παρεμβατισμός (2 items, $\alpha=.58$, “η κυβέρνηση θα έπρεπε να συμμετέχει περισσότερο στη ρύθμιση της λειτουργίας των επιχειρήσεων”)
- Πολιτικές ελευθερίες και ισοτιμία (4 items, $\alpha=.64$, “η κοινωνία πρέπει να εξασφαλίζει ίσες ευκαιρίες επιτυχίας για όλους”)
- Αποδοχή μεταναστών (4 items, $\alpha=.80$, “οι άνθρωποι που έρχονται εδώ από άλλες χώρες παίρνουν τις δουλειές των ντόπιων εργατών”-Reversed)

Μετρήσεις: Πολιτική συμπεριφορά

Πολιτικός προσανατολισμός (Schwartz et al., 2010)

- Πολιτική αυτοτοποθέτηση (2 items, $\alpha=.74$, “ΔΕ-ΑΡ/συντηρητικός-προοδευτικός”)
- Κομματική ψήφος στις βουλευτικές εκλογές του 2009 και του 2012

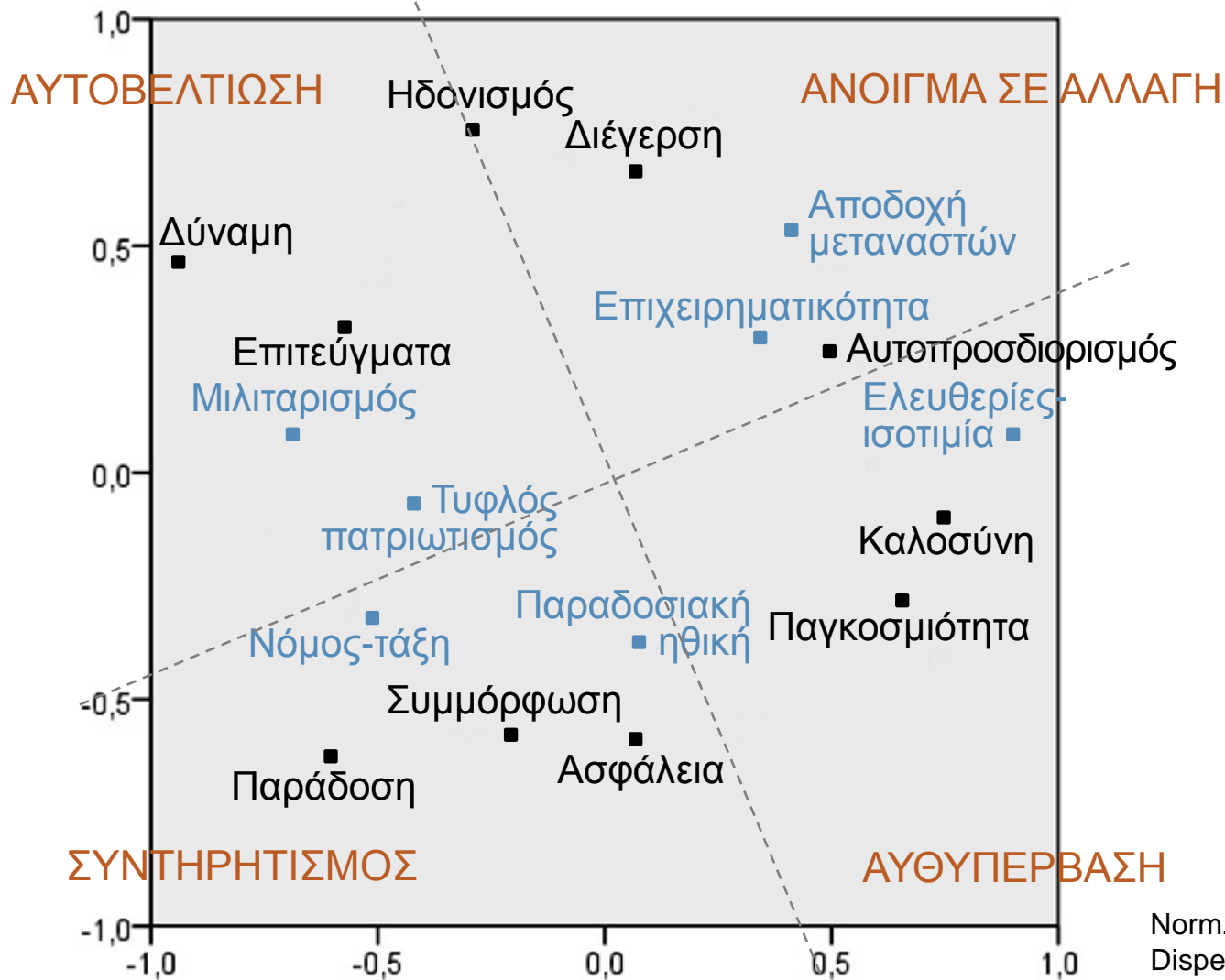
Πολιτική συμμετοχή (Vecchione et al., 2014)

- Υποστήριξη (3 items, $\alpha=.64$, “έχεις εργαστεί σε πολιτικό κόμμα;”)
- Διεκδίκηση/Διαμαρτυρία (4 items, $\alpha=.59$, “έχεις πάρει μέρος σε πορεία ή διαδήλωση;”)

Αποτελέσματα και Συζήτηση

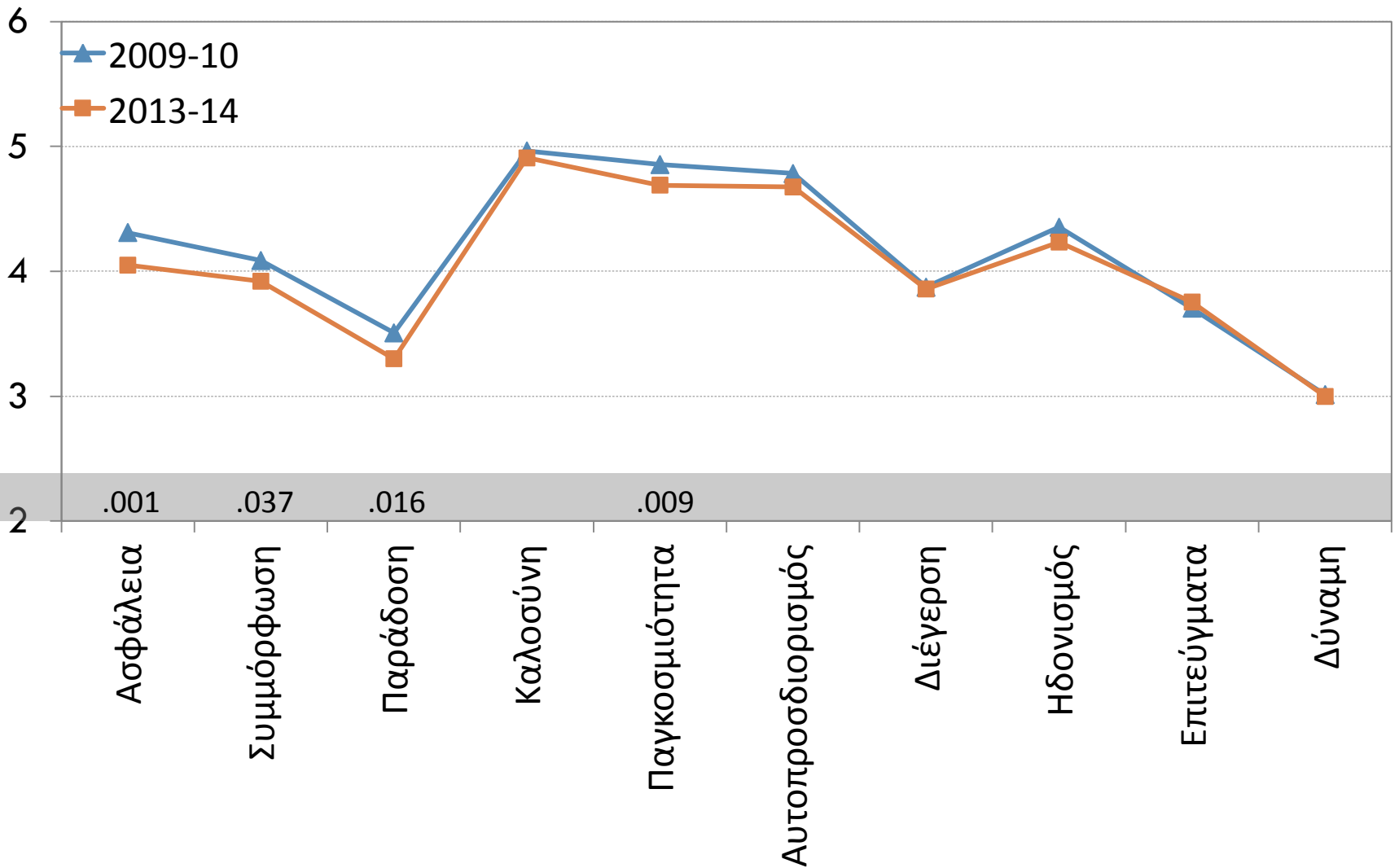
- Σύγκριση μέσων όρων των προσωπικών αξιών, των πολιτικών αξιών και της πολιτικής συμπεριφοράς: 2009-10 vs. 2013-14
- Μεταβολή των προβλεπτικών παραγόντων της πολιτικής συμπεριφοράς (η “κρίση” ως ρυθμιστική μεταβλητή)
- Ένα δομικό μοντέλο για τη διασύνδεση των αξιών με την πολιτική συμπεριφορά, βασισμένο στη θεωρία

Δομή των προσωπικών και των πολιτικών αξιών (πολυδιάστατη γεωμετρική βαθμονόμηση ομοιοτήτων)

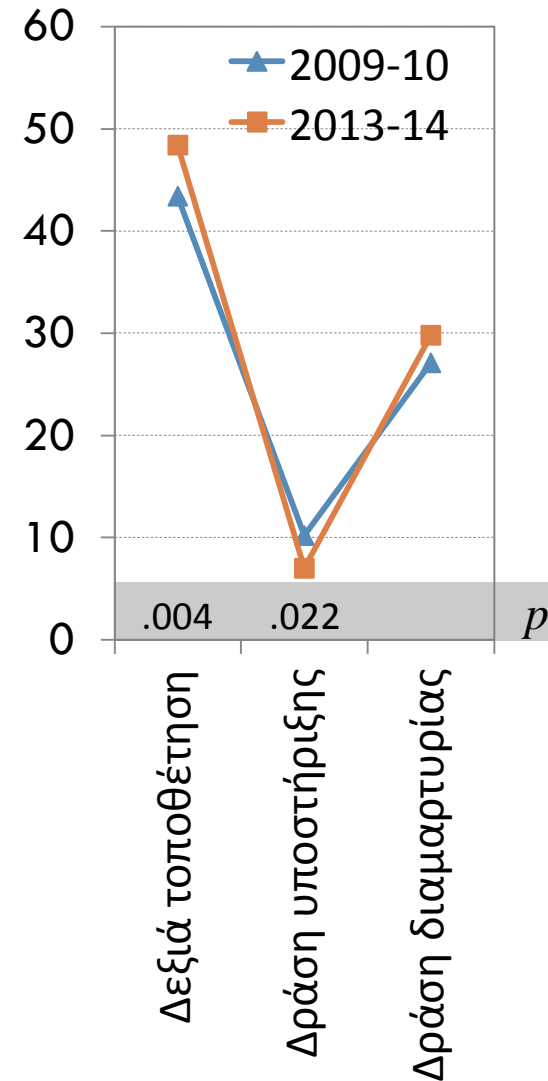
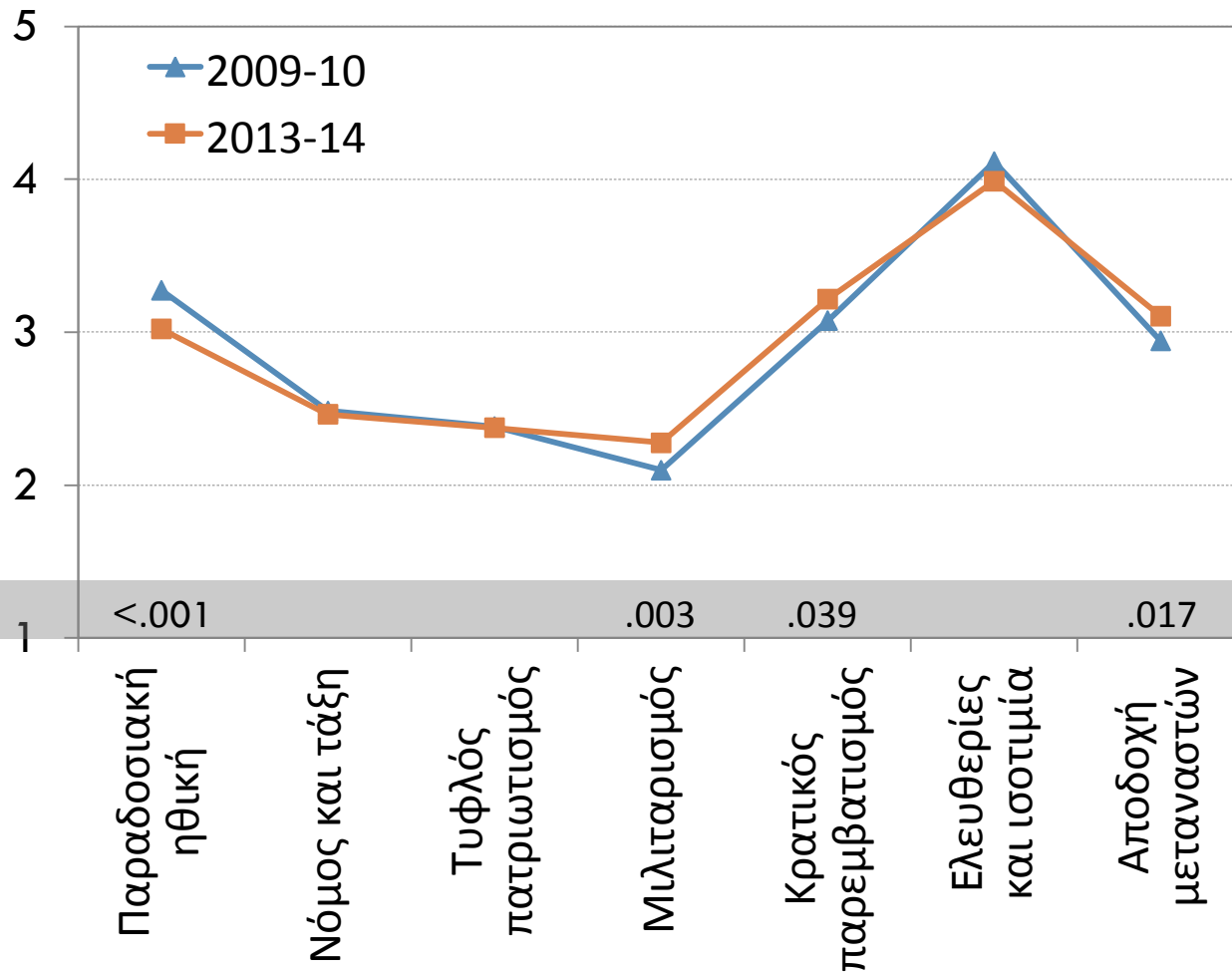

Norm. Raw Stress=.038
Dispersion Acc. For=.962
Tucker's Phi=.980

Σύγκριση μέσων όρων των προσωπικών αξιών: 2009-10 vs. 2013-14

Σύγκριση μέσων όρων των πολιτικών αξιών και της πολιτικής συμπεριφοράς: 2009-10 vs. 2013-14

Σύγκριση μέσων όρων των αξιών και της πολιτικής συμπεριφοράς: σύνοψη

- Από τη σύγκριση μεταξύ 2009-10 και 2013-14 προκύπτει μάλλον εικόνα σταθερότητας παρά αλλαγής. Τα ποσοστά εξηγούμενης διασποράς (δείκτης η^2) ως προς το χρόνο μέτρησης είναι σχετικά χαμηλά:
 - 3.4% για τις προσωπικές αξίες,
 - 5.6% για τις πολιτικές αξίες,
 - 3.1% για την πολιτική συμπεριφορά.
- Η κατεύθυνση της μεταβολής των προσωπικών αξιών δεν είναι πάντα συμβατή με τις ερευνητικές αναμονές. Διαφαίνεται τάση μείωσης της συμφωνίας με ορισμένες προσωπικές αξίες, καθώς και πιο “φιλελεύθερη” τάση στις πολιτικές αξίες.
- Από το άλλο μέρος, η *ιεραρχική προτεραιότητα* των αξιών παραμένει σταθερή.

Προβλεπτικοί παράγοντες της πολιτικής συμπεριφοράς (% εξηγούμενης διασποράς)

Προβλεπτικοί παράγοντες	Πολιτική αυτο-τοποθέτηση (ΔΕ)	Δράση υποστήριξης	Δράση διαμαρτυρίας
	ΔR^2	ΔR^2	ΔR^2
1) Δημογραφικά στοιχεία	.04***	.01	.04***
2) Προσωπικές αξίες	.32***	.06***	.10***
3) Πολιτικές αξίες	.12***	.02*	.06***
4) Πολιτική αυτο-τοποθέτηση (ΔΕ)	--	.00	.01*
Συνολικό R^2	.48***	.09***	.21***

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

Προβλεπτικοί παράγοντες της πολιτικής συμπεριφοράς (μεταβλητές)

Πολ. Τοποθέτηση (ΔΕ)	Δράση υποστήριξης	Δράση διαμαρτυρίας
(Εκπαίδευση-)		Εκπαίδευση+
Παράδοση+	Συμμόρφωση-	(Παράδοση+)
Παγκοσμιότητα-		(Παγκοσμιότητα+)
Καλοσύνη+	Δύναμη+	Δύναμη-
(Ασφάλεια+)	Ασφάλεια+	
Παραδοσιακή Ηθική+		
Νόμος & Τάξη+		Νόμος & Τάξη-
Μιλитарισμός+	Μιλитарισμός+	
Επιχειρηματικότητα+		Επιχειρηματικότητα-
Ελευθερίες & Ισοτιμία-		
Αποδοχή Μεταναστών-		(Αποδοχή Μεταναστών+)
		Πολ. Τοποθέτηση (ΔΕ)

Προβλεπτικοί παράγοντες της πολιτικής συμπεριφοράς (% εξηγούμενης διασποράς)

Προβλεπτικοί παράγοντες	Πολιτική αυτοτοποθέτηση (ΔΕ)		Δράση υποστήριξης		Δράση διαμαρτυρίας	
	2009	2014	2009	2014	2009	2014
	ΔR^2	ΔR^2	ΔR^2	ΔR^2	ΔR^2	ΔR^2
1) Δημογραφικά στοιχεία	.02	.14***	.01	.03	.03*	.06**
2) Προσωπικές αξίες	.27***	.38***	.07**	.05	.08***	.13***
3) Πολιτικές αξίες	.15***	.08***	.03	.02	.04*	.11***
4) Πολιτική αυτοτοποθέτηση (ΔΕ)	--	--	.01	.00	.01	.01
Συνολικό R^2	.44***	.61***	.11*	.10	.16***	.30***

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

Προβλεπτικοί παράγοντες της πολιτικής συμπεριφοράς (% εξηγούμενης διασποράς)

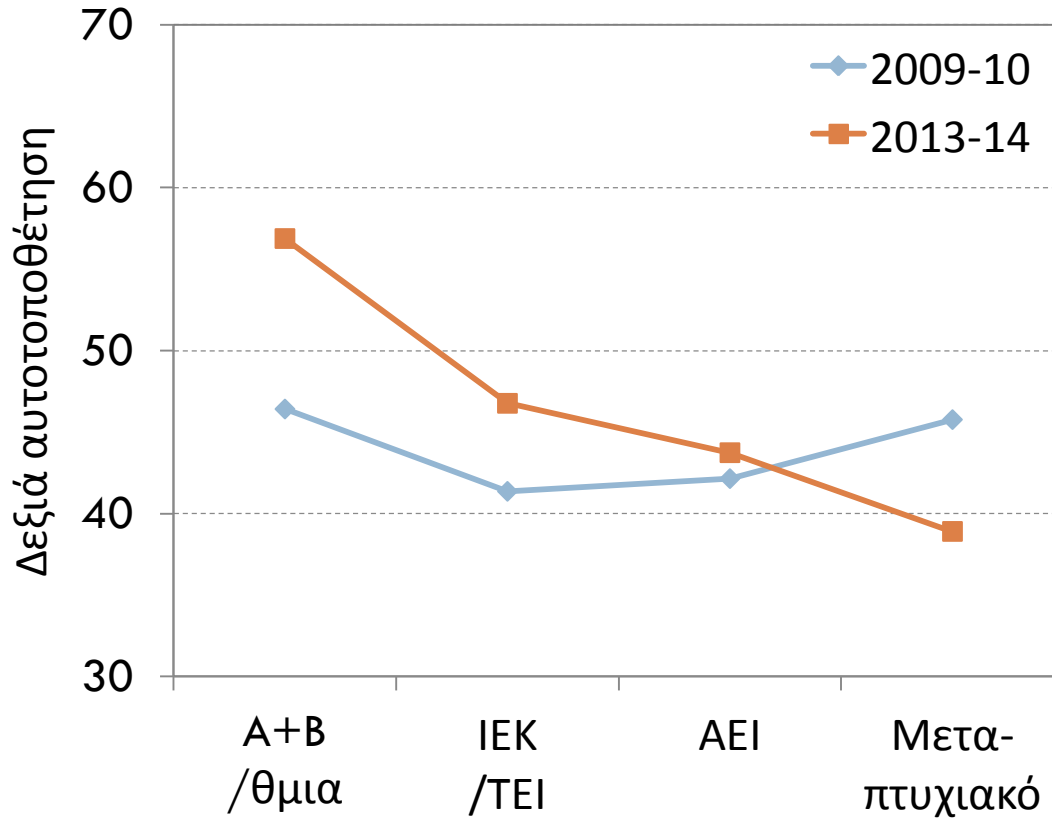
Πολιτική αυτο-τοποθέτηση (ΔΕ)		Δράση υποστήριξης		Δράση διαμαρτυρίας	
2009	2014	2009	2014	2009	2014
	ΕΚΠ-			ΕΙΣΟΔ-	ΕΚΠ+
ΠΑΡ+	ΠΑΡ+	ΔΥΝ+		ΠΑΓΚ+	ΣΥΜ-
ΠΑΓΚ-	ΠΑΓΚ-	ΜΙΛ+			ΔΥΝ-
	ΔΥΝ+				
ΗΘΙ+	ΗΘΙ+			NOM-	NOM-
NOM+	NOM+			MET+	ΙΣΟΤ+
ΜΙΛ+	ΙΣΟΤ-				
MET-	MET-				

Η 'κρίση' ως ρυθμιστικός παράγοντας: Μεταβολή του ρόλου των δημογραφικών παραγόντων

- Ελέγχθηκε η διαφοροποιητική ισχύς του φύλου, του επιπέδου εκπαίδευσης και του αντιλαμβανόμενου εισοδήματος πάνω στην πολιτική συμπεριφορά.
 - Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση των δημογραφικών παραγόντων με το χρόνο μέτρησης στις πολυμεταβλητές αναλύσεις διακύμανσης, η οποία εξηγεί τυχόν μεταβολές στους μέσους όρους των αξιών και της πολιτικής συμπεριφοράς μέσα στην "κρίση".
- Όλες οι αλληλεπιδράσεις που ελέγχθηκαν, ήταν στατιστικώς ασήμαντες, με εξαίρεση την αλληλεπίδραση του επιπέδου εκπαίδευσης X χρόνου μέτρησης πάνω στην πολιτική αυτοτοποθέτηση.

Αλληλεπίδραση του επιπέδου εκπαίδευσης και του χρόνου μέτρησης πάνω στην πολιτική αυτοτοποθέτηση

$F(3, 635)=5.82, p=.001, \eta^2=.03$

Το επίπεδο εκπαίδευσης φαίνεται να διαφοροποιεί την πολιτική αυτοτοποθέτηση κυρίως μέσα στην κρίση (όχι πριν από αυτή). Ειδικότερα, το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης συνδέθηκε με αριστερή πολιτική αυτοτοποθέτηση κατά την κρίση.

Η ‘κρίση’ ως ρυθμιστικός παράγοντας: Μεταβολή του προβλεπτικού ρόλου των αξιών

- Ελέγχθηκε η προβλεπτική ισχύς των προσωπικών και των πολιτικών αξιών πάνω στην πολιτική συμπεριφορά.
 - Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην αλληλεπίδραση των αξιών με το χρόνο μέτρησης στις παλινδρομικές αναλύσεις, η οποία εξηγεί τυχόν μεταβολές των προσδιοριστικών κριτηρίων της πολιτικής συμπεριφοράς στην “κρίση”.
- Εντοπίστηκαν 10 στατιστικώς σημαντικές αλληλεπιδράσεις του χρόνου μέτρησης:
 - 5 με τις προσωπικές αξίες, 5 με τις πολιτικές αξίες
 - 7 πάνω στην πολιτική αυτοτοποθέτηση, 3 πάνω στην πολιτική δράση διαμαρτυρίας

Η 'κρίση' ως ρυθμιστικός παράγοντας: Μεταβολή του προβλεπτικού ρόλου των προσωπικών αξιών

	Πολ. Τοποθέτηση (ΔΕ)	Δράση Διαμαρτυρίας
Προσωπικές αξίες	$B_{\text{αξίαΧχρόνος}}$	$B_{\text{αξίαΧχρόνος}}$
Ασφάλεια	.15	-.06
Παράδοση	.27***	-.08
Συμμόρφωση	.23***	-.14
Καλοσύνη	-.07	.12
Παγκοσμιότητα	-.10	.11
Αυτοπροσδιορισμός	-.28*	.05
Διέγερση	-.15*	.04
Ηδονισμός	-.09	.10
Επιτεύγματα	-.19*	.01
Δύναμη	.01	-.05

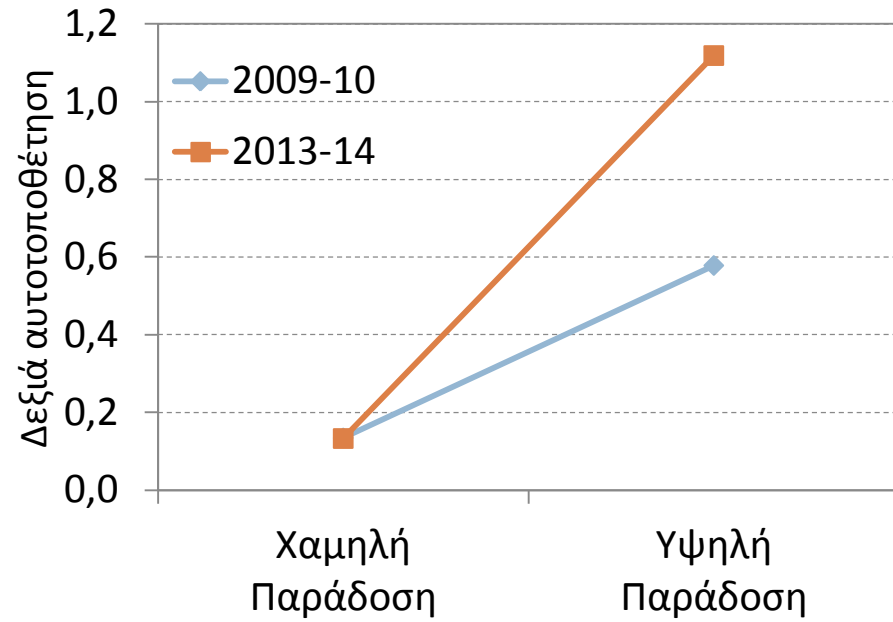
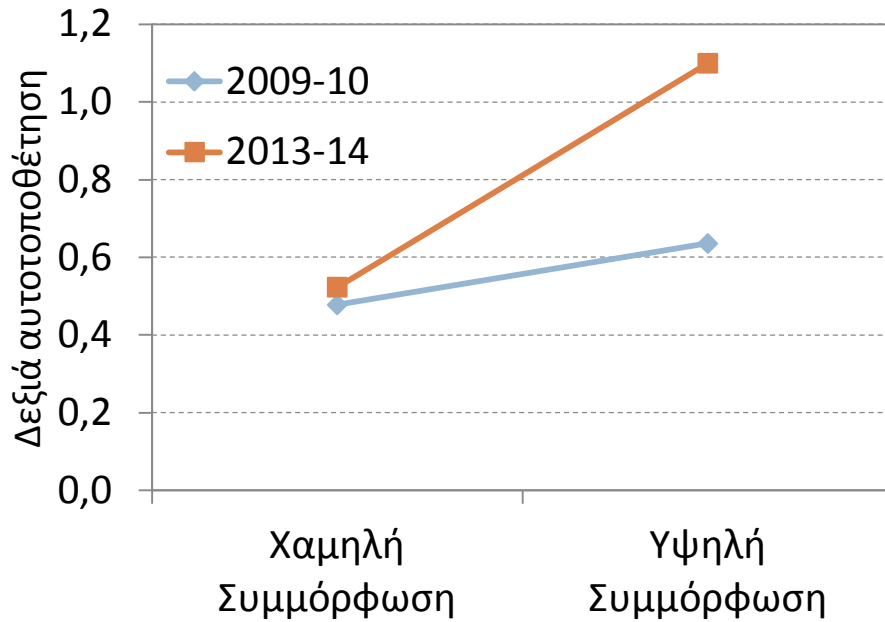
* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

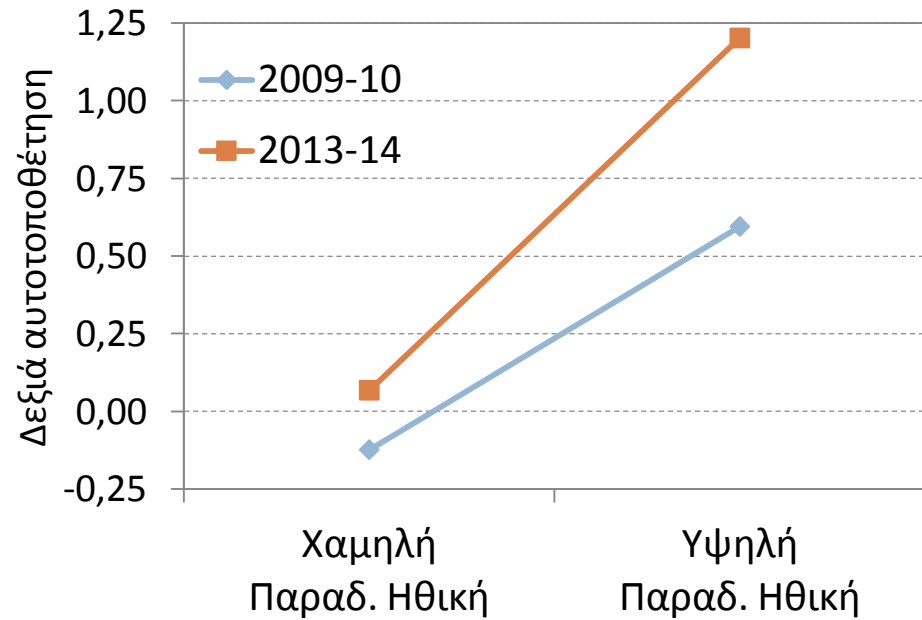
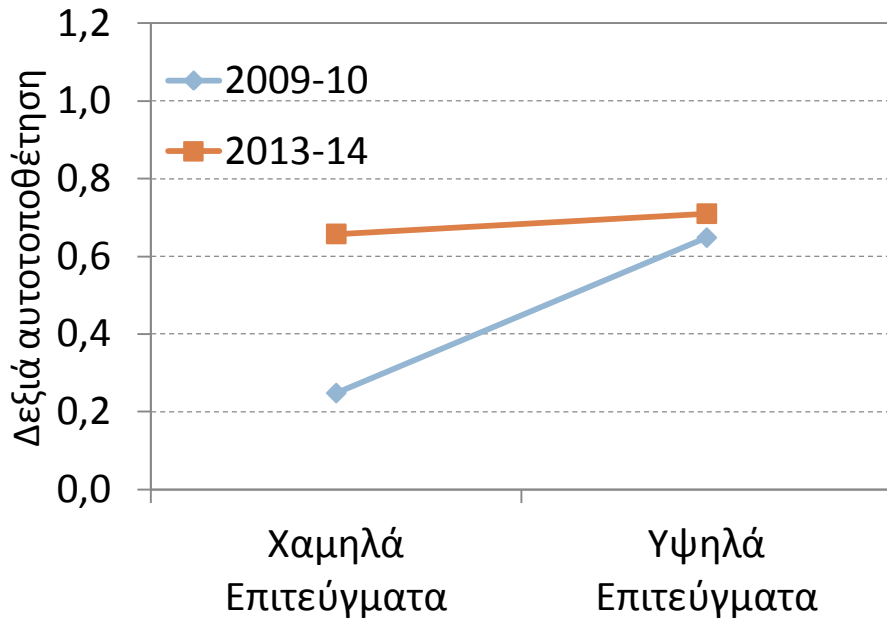
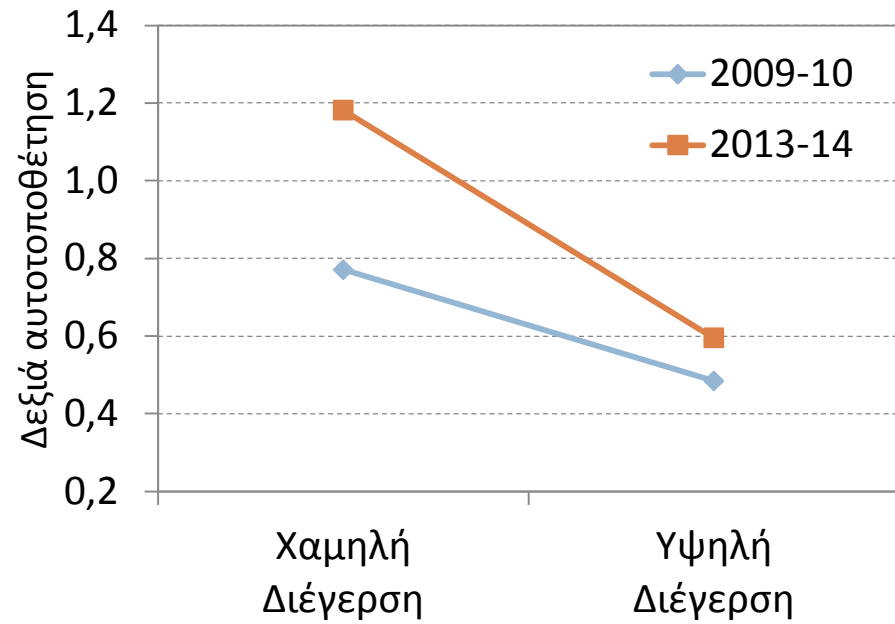
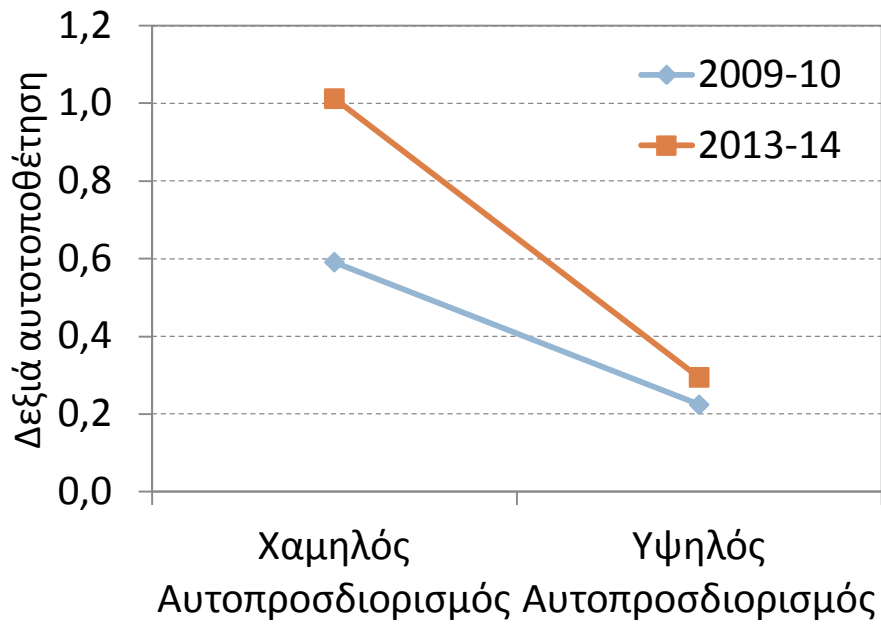
Η 'κρίση' ως ρυθμιστικός παράγοντας: Μεταβολή του προβλεπτικού ρόλου των πολιτικών αξιών

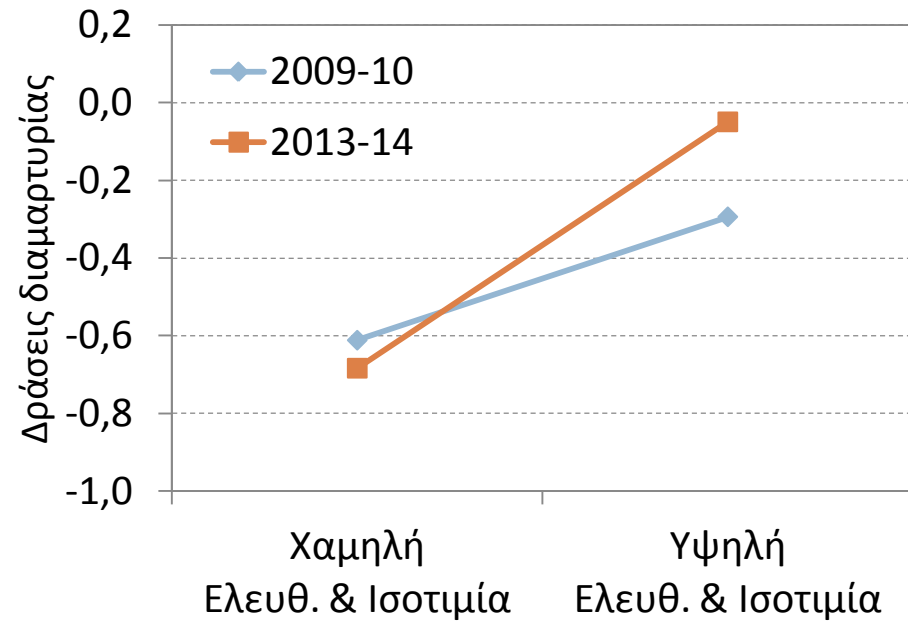
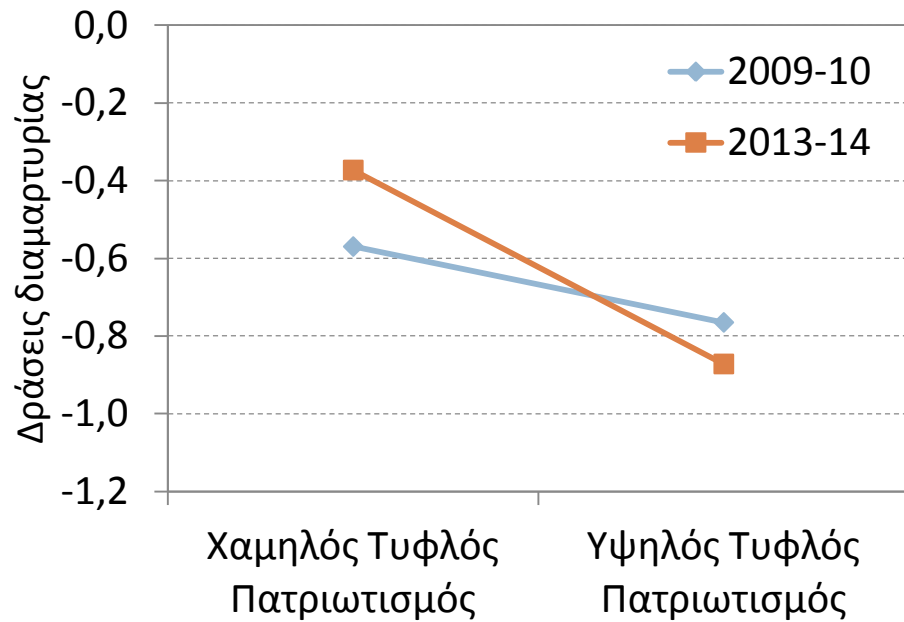
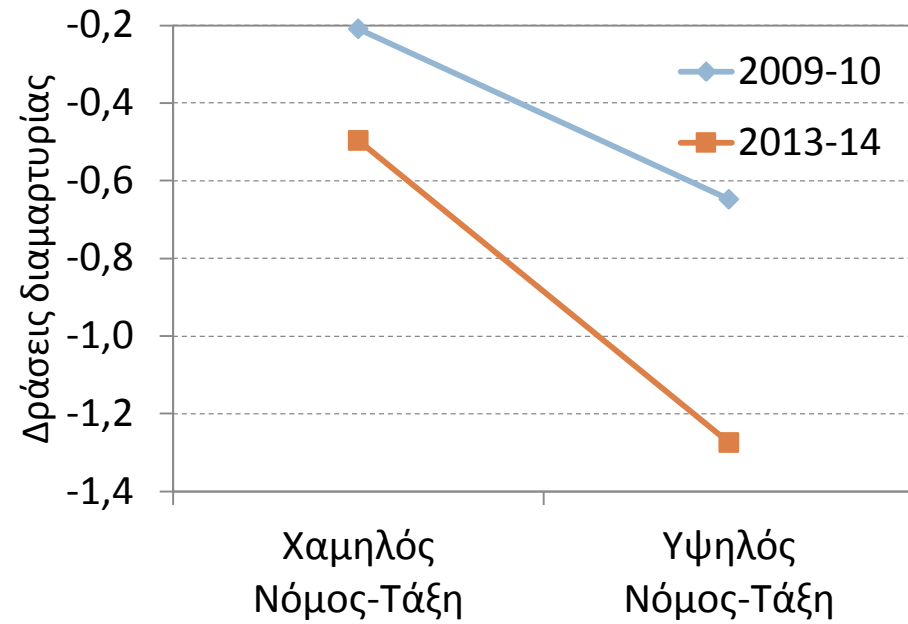
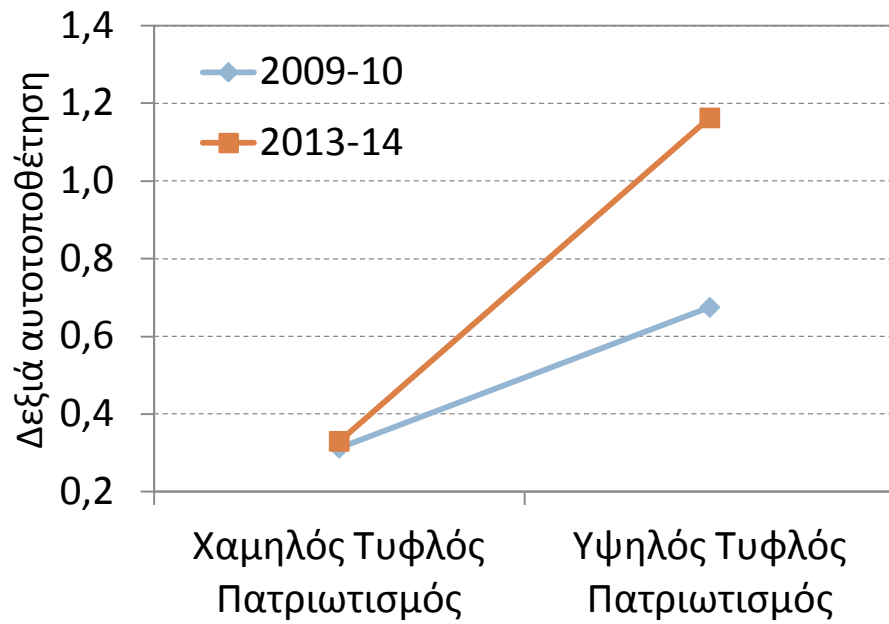
	Πολ. Τοποθέτηση (ΔΕ)	Δράση Διαμαρτυρίας
Πολιτικές αξίες	$B_{\text{αξίαχρόνος}}$	$B_{\text{αξίαχρόνος}}$
Παραδοσιακή Ηθική	.27**	-.09
Νόμος & Τάξη	.06	-.21*
Τυφλός Πατριωτισμός	.40***	-.26*
Μιλιταρισμός	.00	.07
Κρατ. Παρεμβατισμός	-.08	.07
Ελευθερίες & Ισοτιμία	-.08	.25*
Αποδοχή Μεταναστών	-.11	.02

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

Μεταβολή του ρόλου των προσωπικών αξιών στην πολιτική συμπεριφορά μεταξύ 2009-10 και 2013-14

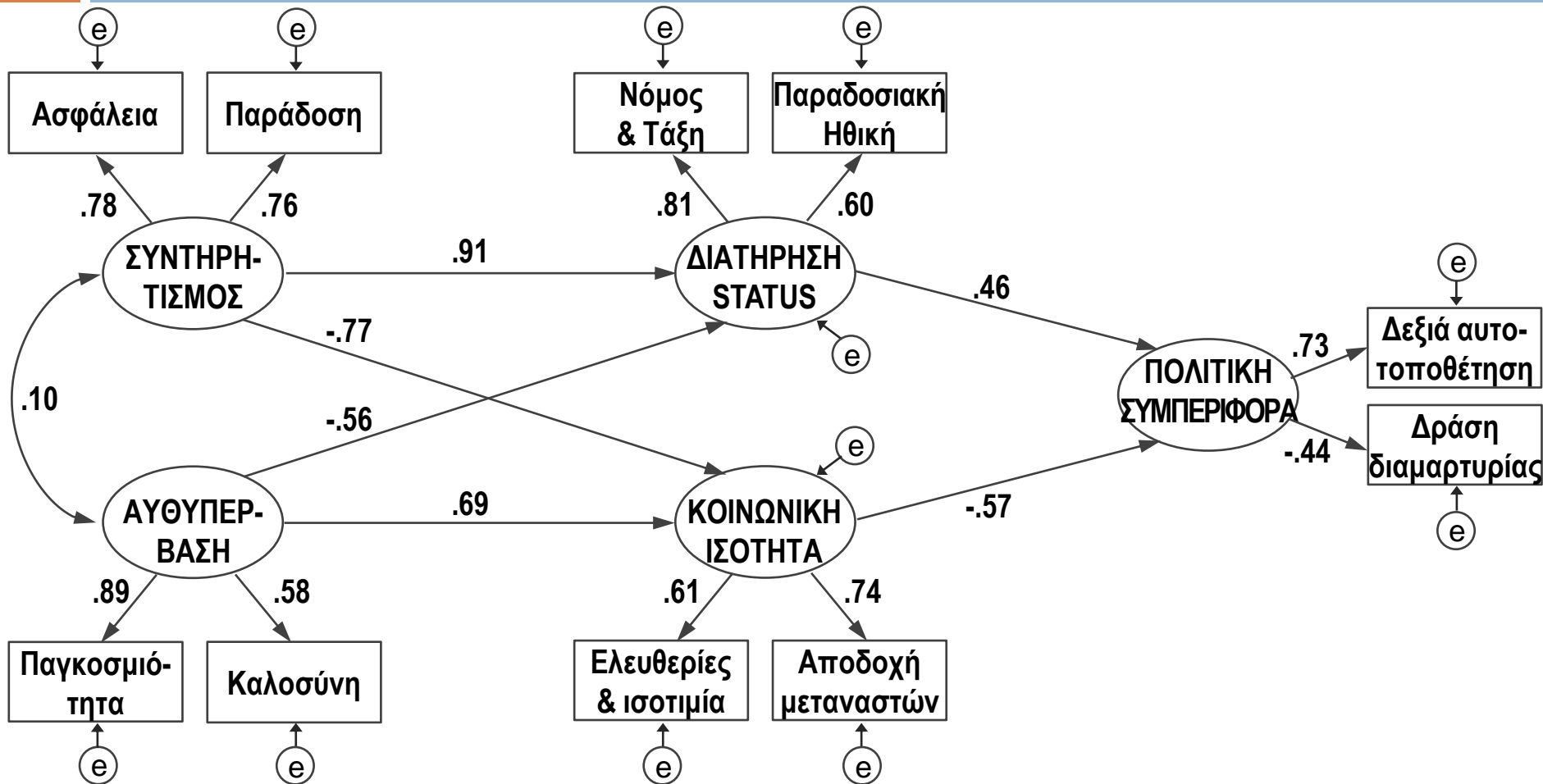

Μεταβολή του προβλεπτικού ρόλου των αξιών: σύνοψη

- Συγκριτικά με το 2009-10, το 2013-14 διαπιστώθηκε μια τάση ισχυρότερης συσχέτισης της πολιτικής συμπεριφοράς με τις προσωπικές αξίες του *συντηρητισμού* και του *ανοίγματος στην αλλαγή*, καθώς και με τις *πολιτικές αξίες*.
- Συγκριτικά με το 2009-10, το 2013-14 οι προσωπικές αξίες εξηγούν μεγαλύτερο ποσοστό διασποράς της πολιτικής αυτοτοποθέτησης. Το αντίστροφο ισχύει για τις *πολιτικές αξίες*.
- Συνολικά, οι αξίες προβλέπουν μεγάλο μέρος διαφοροποίησης της πολιτικής αυτοτοποθέτησης, μικρότερο της πολιτικής δράσης διαμαρτυρίας και καθόλου της πολιτικής δράσης στήριξης.
- Συνολικά, οι αξίες συνιστούν πιο σημαντικό παράγοντα πρόβλεψης της πολιτικής συμπεριφοράς από ό,τι τα δημογραφικά στοιχεία.

Μοντέλο SEM των αξιακών συνιστωσών της πολιτικής συμπεριφοράς

$\chi^2/df=2.979$; CFI=.972; NFI=.959; TLI=.955; RMSEA=.056; Std.RMR=.039

Όλοι οι προσαρμοσμένοι συντελεστές παλινδρόμησης είναι στατιστικώς σημαντικοί για $p<.001$

Μοντέλο SEM των αξιακών συνιστωσών της πολιτικής συμπεριφοράς: 2009-10 vs. 2013-14

Μοντέλα	χ^2	df	χ^2/df	CFI	RMSEA	SRMR
1. Αρχικό μοντέλο (χωρίς περιορισμούς)	116.59	56	2.08	.97	.041	.035
2. Μοντέλο μέτρησης (ίσες φορτίσεις)	120.89	61	1.98	.97	.039	.038
3. Μοντέλο διαδρομών (ίσοι συντελεστές)	131.60	67	1.96	.96	.039	.041
Σύγκριση	$\Delta\chi^2$	Δdf	p			
Μοντέλο 1 vs. Μοντέλο 2	4.30	5	.507			
Μοντέλο 1 vs. Μοντέλο 3	15.00	11	.182			
Μοντέλο 2 vs. Μοντέλο 3	10.71	6	.098			

Συμπεράσματα

- Επαναβεβαιώθηκε η χρησιμότητα των αξιών ως ερμηνευτικού πλαισίου για την εννοιολογική συγκρότηση και τη στατιστική πρόβλεψη της πολιτικής συμπεριφοράς.
 - ✓ Ασφάλεια και παράδοση vs. παγκοσμιότητα και καλοσύνη
 - ✓ Συντηρητισμός vs. αυθυπέμβαση
 - ✓ Αποφυγή άγχους vs. ελευθερία από το άγχος
 - ✓ Κοινωνική εστίαση (vs. προσωπική εστίαση)
- Τα αποτελέσματα είναι συμβατά με τα θεωρητικά μοντέλα για τον προσδιορισμό της συντηρητικής ιδεολογίας στη βάση της αντίστασης στην αλλαγή και της δικαιολόγησης των ανισοτήτων (Duckitt & Sibley, 2009. Jost et al., 2003).
 - ✓ Συντηρητισμός → Διατήρηση του κοινωνικού status
 - ✓ Αυθυπέμβαση → Απόρριψη των ανισοτήτων

Συμπεράσματα

- Εν μέσω οικονομικής (και όχι μόνο) κρίσης, προκύπτει μια εικόνα σταθερότητας και μεταβολής των αξιών:
 - ✓ Η σταθερότητα αποτυπώνεται στην προτεραιοποίηση της σπουδαιότητας των αξιών. Αποδίδεται εν μέρει στο σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα που έχει μεσολαβήσει από την πρόσληψη των επιπτώσεων της κρίσης, αλλά και στην ίδια τη φύση των αξιών ως θεμελιωδών καθοδηγητικών αρχών για την απόδοση νοήματος (Schwartz, 1992).
 - ✓ Η μεταβολή προκύπτει από τη (μικρή, έστω) υποχώρηση του βαθμού συμφωνίας με ορισμένες προσωπικές αξίες, αλλά κυρίως από την αύξηση της προβλεπτικής ισχύος των αξιών πάνω στην πολιτική αυτοτοποθέτηση.

Συμπεράσματα

- Η υποχώρηση της συμφωνίας με τις προσωπικές αξίες, γενικά, θα μπορούσε να αποτελεί ένδειξη αμηχανίας απέναντι στην κρίση που κλονίζει τους κατεστημένους τρόπους νοηματοδότησης.
 - ✓ Συνιστάται επανάληψη της έρευνας μετά από εύλογο χρονικό διάστημα και συγκριτική μελέτη των ευρημάτων.

- Η αύξηση της προβλεπτικής ισχύος των αξιών και του επιπέδου εκπαίδευσης πάνω στην πολιτική αυτοτοποθέτηση ίσως είναι κι αυτή παράγωγο της κρίσης:
 - ✓ Σε συνθήκες ρευστότητας, η “εξατομίκευση” των πολιτικών κριτηρίων (Caprara & Zimbardo, 2004) καλύπτει το νοηματικό κενό που δημιουργείται από την αμφισβήτηση και αναθεώρηση παραδοσιακών πολιτικών εννοιών, όπως ο άξονας “αριστερά - δεξιά” (Purko et al., 2011).

Περιορισμοί και προοπτικές

- Η κατεύθυνση της αιτιότητας δεν είναι αυτονόητη. Π.χ. ο McCann (1997) βρήκε ότι η πολιτική προτίμηση προβλέπει τις αξίες πιο σταθερά από ό,τι το αντίστροφο.
 - ✓ Ανάγκη για εξέταση εναλλακτικών δομικών μοντέλων.
- Οι ερευνητικές υποθέσεις περιορίζονται από το λειτουργικό ορισμό των μεταβλητών (π.χ. κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, πολιτική συμμετοχή).
 - ✓ Ανάγκη για πιο στερεή θεωρητική τεκμηρίωση.
- Ποιοι άλλοι παράγοντες προβλέπουν το ποσοστό διασποράς της πολιτικής συμπεριφοράς που παραμένει ανεξήγητο;
 - ✓ Ανάγκη για περαιτέρω έρευνα.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

 vpavlop@psych.uoa.gr

 <http://users.uoa.gr/~vpavlop>

Βιβλιογραφία

- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg, Manitoba, Canada: University of Manitoba Press.
- Caprara, J.-V., Schwartz, S., Capanna, C., Vecchione, & Barbaranelli, C. (2006). Personality and politics: Values, traits, and political choice. *Political Psychology*, 27, 1–28.
- Caprara, G., & Zimbardo, P. (2004). Personalizing politics. *American Psychologist*, 59, 581–594.
- Duckitt, J., & Sibley, C. (2010). Personality, ideology, prejudice, and politics: A dual-process motivational model. *Journal of Personality*, 78(6), 1861–1893.
- Duckitt J., Wagner, C., du Plessis, I., & Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual-process model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 75–93.
- Feldman, S. (2003). Enforcing social conformity: A theory of authoritarianism. *Political Psychology*, 24, 41–74.
- Greenberg, J., & Jonas, E. (2003). Psychological motives and political orientation—the left, the right, and the rigid: Comment on Jost et al. 2003. *Psychological Bulletin*, 129, 376–382.
- Jansen, G., Evans, G., & de Graaf N.-D. (2013). Class voting and left-right party positions: A comparative study of 15 Western democracies, 1960-2005. *Social Science Research*, 42, 376–400.
- Jost, J., Federico, C., & Napier, J. (2009). Political ideology: Its structure, functions, and elective affinities. *Annual Review of Psychology*, 60, 307–337.
- Jost, J., Glaser, J., Kruglanski, A., & Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339–375.
- Jost, J., Nosek, B., & Gosling, S. (2008). Ideology: Its resurgence in social, personality, and political psychology. *Perspectives on Psychological Science*, 3, 126–136.
- Kerlinger, F. (1984). *Liberalism and conservatism: The nature and structure of social attitudes*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- McCann, J. (1997). Electoral choices and core values change: The 1992 presidential campaign. *American Journal of Political Science*, 41, 564–583.
- Παυλόπουλος, Β. (2013, Μάιος). *Πολιτικές προτιμήσεις και πολιτική συμμετοχή: Ο ρόλος των προσωπικών αξιών*. Ανακοίνωση στο 14^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας, Αλεξανδρούπολη.

Βιβλιογραφία

- Παυλόπουλος, Β. (2013, Νοέμβριος). *Δεξιά/αριστερά ή παλιό κρασί σε καινούργιο βαρέλι: Ανιχνεύοντας το αξιακό υπόβαθρο της πολιτικής συμπεριφοράς*. Ανακοίνωση στο 9^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικής Ψυχολογίας, Παλαιοκερασιά Φθιώτιδας.
- Piurko, Y., Schwartz, S. H., & Davidov, E. (2011). Basic personal values and the meaning of left-right political orientations in 20 countries. *Political Psychology*, 32, 537–561.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L., & Malle, B. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741–763.
- Schwartz, S. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. In M. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 25, pp. 1–65). New York, NY: Academic Press.
- Schwartz, S., Caprara, J.-V., & Vecchione, M. (2010). Basic personal values, core political values and voting: A longitudinal analysis. *Political Psychology*, 31, 421–452.
- Schwartz, S., Caprara, G., Vecchione, M., Bain, P., Bianchi, G., Caprara, M., Cieciuch, J., Lönnqvist, J.-E., Kirmanoglou, H., Baslevent, C., Mamali, C., Manzi, J., Pavlopoulos, V., Posnova, T., Schoen, H., Silverster, J., Taberner, C., Torres, C., Verkasalo, M., J.-E., Vondráková, E., Welzel, C., & Zalski, Z. (in press). Basic personal values constrain and give coherence to political values: A cross-national study in 15 countries. *Political Behavior*. [published online: 19 September 2013]
- Schwartz, S. Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., & Harris, M. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519–542.
- Schwartz, S. et al. (2012). Refining the theory of basic human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663–688.
- Vecchione, M., Schwartz, S., Caprara, G., Schoen, H., Cieciuch, J., Silvester, J., Bain, P., Bianchi, G., Kirmanoglu, H., Baslevent, C., Mamali, C., Manzi, J., Pavlopoulos, V., Posnova, T., Torres, C., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Vondráková, E., Welzel, C., & Alessandri, G. (in press). Personal values and political activism: A cross-national study. *British Journal of Psychology*. [published online: 7 March 2014]